

2 Tussen gast, gevestigd en gevaar: ganzen in maatschappelijke context

Auteur: Prof. Dr. F.L.B. Meijboom, hoogleraar Sustainable Animal Stewardship, Universiteit Utrecht

Het denken over wilde dieren en dus over ganzen is door de tijd heen veranderd. Dat heeft invloed op wat mensen vinden van de aanpak en van de maatregelen bij het beheer van ganzen. Dat is weer relevant voor de keuzes die voor dit Ganzenplan straks worden gemaakt. Hieronder wordt uitgelegd hoe beeldvorming en maatschappelijke opinie invloed hebben op de keuze van maatregelen en de mate waarin schade wordt geaccepteerd.

2.1 Een nieuwe discussie?

Als we kijken naar aandacht voor ganzen in de media en in provinciale staten, dan overheerst de afgelopen 30 jaar een negatieve sfeer: groepen in de samenleving hebben overlast van ganzen. Dat is een trend die we ook elders zien: we gaan vaak pas over in het wild levende dieren praten als ze onze menselijke wegen kruisen en er knelpunten ontstaan. In die zin past het maatschappelijke debat over ganzen in een reeks van vergelijkbare discussies, bijvoorbeeld de overlast van zwijnen of van wolven. De maatregelen om schade aan landbouw en natuur te verminderen, zorgen eveneens voor veel maatschappelijk debat. De discussies gaan naast feiten ook over emoties, belangen en waarden. Dit past in een bredere trend: het maatschappelijk debat neemt toe, ook als het bijvoorbeeld gaat over een dijkversterking.

Toch ligt het gevoeliger en lijkt het ingewikkelder als het gaat om in het wild levende dieren, zoals ganzen. Recent onderzoek laat zien dat we ons als samenleving steeds vaker druk maken om dieren, omdat we het dier zelf belangrijk en waardevol vinden (Schukken et al. 2019; RDA 2023). Dat heeft te maken met een verschuivende maatschappelijke waardering van dieren, zowel van in het wild levende dieren als landbouwhuisdieren. Wilde dieren worden niet meer alleen gezien als gevaar of als schadelijk, maar ook bijvoorbeeld als iets moois waar je van kan genieten, als inspiratiebron of als economisch waardevol. De erkenning dat dieren belangen hebben, onder andere in termen van welzijn, is in Nederland vastgelegd in wetgeving (zie hoofdstuk 3). Ook ganzen zijn in onze samenleving niet enkel veroorzakers van overlast; het zijn beschermde diersoorten en hebben eigen belangen die – conform wetgeving – meegewogen dienen te worden in de bescherming, het beheer en de schadebestrijding.

2.2 De waarde van dieren: meer dan voor- en tegenstanders

De discussie over ganzen is gepolariseerd. Ogenschijnlijk is sprake van heldere tegenstellingen tussen voor- en tegenstanders met duidelijke beelden van de gans als veroorzaker van schade enerzijds en als slachtoffer anderzijds. Dergelijke beelden spelen ook bij maatschappelijke discussies over natuur. Deze sterke beelden zijn alleen behoorlijk tegengesteld en zijn in feite 'frames' van onderliggende wereldbeelden. In de beeldvorming over ganzen zijn vooral de uitersten aanwezig, of 'polen' (naar analogie van Brandsma, 2016). Dit hoofdstuk laat zien dat de sterke posities van voor- en tegenstanders maar een deel van het speelveld vertegenwoordigen. Het stille maatschappelijke midden (Brandsma, 2016) lijkt minder goed vertegenwoordigd in het debat.

In de samenleving is er een trend die al decennia geleden is begonnen, waarbij dieren steeds vaker omwille van zichzelf gewaardeerd worden en waarbij bescherming van soorten voorop staat en dierenwelzijn als een belangrijke waarde wordt gezien

(Schukken et al. 2019; RDA 2022). Toch blijft er sprake van diversiteit aan visies op de waarde van dieren. Dat maakt de praktijk lastig. Het gaat namelijk niet alleen over de vraag of ganzen belangen hebben, bescherming nodig hebben en hoe we dat meewegen bij het beheersen van schade. We zien hierbij een grote diversiteit aan visies. Zowel tussen verschillende betrokken partijen in het ganzenbeleid, maar vaak ook tussen personen van één belanghebbende partij. In de waardering van dieren zijn grofweg vier visies te onderscheiden, die ook in de discussie over het beheer van ganzen een rol spelen (vergelijkbaar met Meijboom 2017).

Visie 1: het dier is instrumenteel waardevol

De aanleiding voor het beheer van ganzen start vaak bij menselijke belangen, zoals economische schade of vliegveiligheid. Als dat gebeurt vanuit een visie op dieren als enkel 'instrumenteel waardevol', dan is er geen reden om met de dieren zelf rekening te houden. Dan is het beheer van ganzen een kwestie van ingrijpen ten behoeve van een menselijk belang. Dat kan betekenen dat aanhangers van deze visie bij grote aantallen ganzen ruimte geven om in te grijpen op individuele dieren bijvoorbeeld bij landbouwschade of vliegveiligheid.

Het dier is instrumenteel waardevol. Dieren tellen moreel niet mee. Het beheer van ganzen is een kwestie van het wegen van menselijke belangen.

Visie 2: dieren hebben rechten en dienen beschermd te worden

Aan de andere kant van het spectrum staat de visie dat dieren rechten hebben en beschermd dienen te worden. Hierbij zijn het recht op leven en vrijheid basisrechten. Het idee van beheer van ganzen, met verstoren en doden als maatregel, staat hier haaks op. Het concept van beschermen van soorten, dat voortkomt uit natuurbescherming, is in dit wereldbeeld niet relevant. Elk individueel dier telt. Zelfs als er grote aantallen ganzen zijn, is er vanuit deze visie geen ruimte om in te grijpen bij bijvoorbeeld landbouwschade of vliegveiligheid.

Het dier is instrumenteel waardevol.

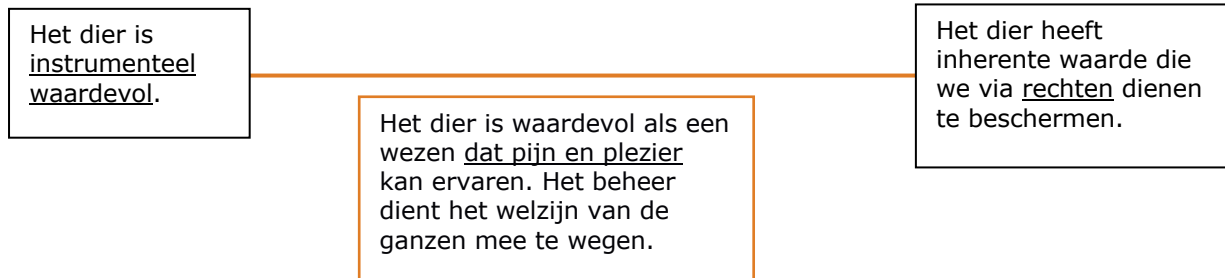
Het dier heeft inherente waarde die we via rechten dienen te beschermen. Dit leidt tot een principieel 'nee' bij het beheeren van ganzen.

Deze twee uiterste posities leiden bijna automatisch tot een fel debat. Het verklaart de polarisatie over het beheer van ganzen. Sterker nog, voor wie dieren enkel als last ziet ('instrumenteel'), zal een uitgebreid beheerplan als overbodig worden beschouwd. En voor wie redeneert vanuit dierenrechten is een beheerplan dat kijkt naar afgewogen maatregelen om ganzen te verstoren en te doden volstrekt onwenselijk. Beide visies komen vanuit totaal verschillende achtergronden, maar ze delen de opvatting dat een afgewogen maatregelenpakket niet past bij hun overtuiging. Men kent immers het antwoord al. Alleen de antwoorden zijn fundamenteel anders: 'geen ganzen op landbouwgrond' versus 'elke gans telt'.

Maatschappelijk spelen er meer visies een rol dan deze uitersten.

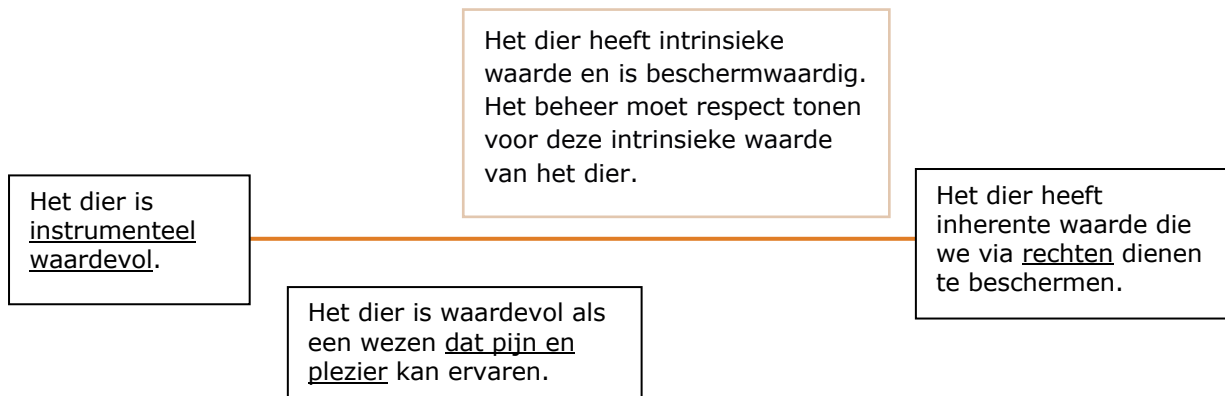
Visie 3: het dier is waardevol als wezen en zijn belangen tellen mee

Een derde visie start bij de erkenning dat ganzen pijn en plezier kunnen ervaren. Dit betekent dat we kunnen spreken over belangen van dieren. Als we dat koppelen aan principes van 'niet schaden' of 'beschermen' dan ontstaat een plicht om bij afwegingen ook de belangen van ganzen mee te nemen. Voor het beheer van ganzen betekent dit dat ook het welzijn van de ganzen meetelt. Deze visie leidt vaak tot een 'ja, mits' positie: het beheren van ganzen is toegestaan, mits rekening gehouden wordt met het welzijn en de bescherming van de ganzen.

Visie 4: het dier heeft intrinsieke waarde en is beschermwaardig

Deze visie start in de erkenning dat een dier een intrinsieke of eigenwaarde heeft. Dat betekent dat de waarde van een gans, die overlast geeft, nooit samenvalt met de negatieve effecten voor mensen. Ook het dier dat overlast geeft, blijft intrinsiek waardevol. Voor het beheer betekent dit dat voor elke handeling waarbij ganzen betrokken zijn, de vraag moet worden gesteld of de gemaakte keuze respect toont voor de intrinsieke waarde van het dier. Deze visie leidt vaak tot een 'nee, tenzij' positie: het beheren van ganzen is iets speciaals dat vraagt om extra aandacht en rechtvaardiging. Daarbij is het niet alleen de vraag of het welzijn van ganzen op het spel staat, maar ook of de aanpak respect toont voor de intrinsieke waarde van het dier.

Deze visies en mengvormen hiervan bestaan in de praktijk naast elkaar. In sommige gevallen kunnen ze elkaar aanvullen, maar ze liggen ook ten grondslag aan de polarisatie over het beheer van ganzen. Het is daarom belangrijk in het oog te houden dat (a) verschillende visies op dieren naast elkaar bestaan en met elkaar (kunnen) botsen en (b) dat voor tenminste twee perspectieven op dieren een uitgewerkt beheerplan voor ganzen in wezen overbodig is.

2.3 De mens met de natuur

Naast de visies op dieren, zijn er ook visies op natuur en soorten. De hierboven beschreven visies op dieren houden verband met de verschillende visies op de relatie van de mens met de natuur (Kockelkoren, 1993; Schouten 2013), zoals die van heerser, rentmeester, partner en participant. Deze vier perspectieven zijn niet vastomlijnd en mensen kunnen

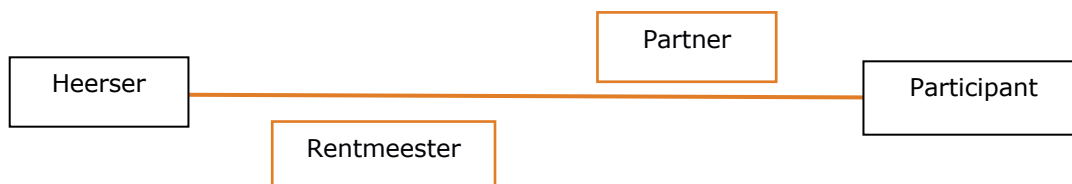
van positie wisselen, maar ze geven wel een basishouding aan. Aan de ene kant staat de mens centraal (antropocentrisch) en wordt natuur bijvoorbeeld beschreven in termen van hulpbron of inspiratie danwel juist in termen van gevaar of overlast. Aan de andere kant wordt de natuur als belangrijk gezien omwille van zichzelf en draait het om autonomie en respect voor natuurlijke processen (ecocentrisch). Kijkend vanuit soorten, worden ganzen gezien als groep, per soort, en daarmee niet of in ieder geval minder als losse individuen. Er is ruimte voor ingrijpen voor specifieke belangen, zolang de soort instand blijft.

Het perspectief van de heerser ziet de natuur als ondergeschikt aan en ter beschikking van de mens. Het beheer van ganzen is vanuit dit perspectief geen enkel probleem als er menselijke belangen op het spel staan.

De tegenovergestelde visie is die van de participant. Hier is de mens onderdeel van de natuur en heeft de natuur een intrinsieke waarde. Dit perspectief valt samen met een ecologische visie. Hierbij is de definitie van ganzen als 'probleem' op zich al een lastige, gezien hun status van beschermde diersoorten. Het feit dat wij als mensen last hebben van een dier is op zichzelf nog geen reden om tot actie over te gaan. Sterker nog, vanuit deze visie kan het een reden zijn om onze eigen positie en belangen kritisch tegen het licht te houden en te kijken of we de natuur niet meer ruimte moeten geven.

Tussen beide bovenstaande visies vinden we het perspectief van de rentmeester. Deze visie kent diverse vormen, maar deelt het idee dat we de natuur in beheer hebben. Voor het vraagstuk van de ganzen kan dit betekenen dat het beheer van ganzen goed te verdedigen is, maar dat dit wel dient plaats te vinden met zorg voor de diverse soorten ganzen en de rest van de natuur.

Tot slot is er het perspectief van de partner. De natuur en de mens als partner start bij het idee dat ze beiden deel zijn van dezelfde leefwereld. Het onderscheid tussen mensen en natuur wordt niet ontkend, maar dit perspectief benadrukt de overeenkomsten en de gelijkwaardigheid. Voor het beheer van ganzen betekent het dat ganzen niet enkel gezien kunnen worden als overlast, maar onderdeel of partner zijn in een samenleven van mens en natuur. Dat vraagt dus om oplossingen die recht doen aan de belangen en waarden van beide partners.

2.4 Ganzen, wetgeving en samenleving

Als we kijken naar de relevante wetgeving, neemt de wetgever een tussenpositie in tussen de meest zichtbare visies op omgang met dieren en omgang met soorten en natuur. De wet zit in ieder geval niet op de polen. De precieze positie van het wettelijk kader is ergens tussen de polen in en vertegenwoordigt het evenwicht in de samenleving tussen het brede palet van visies (zie hierboven). Dit geeft weer hoe het maatschappelijke denken is gesteld. Binnen de wettelijke kaders is er nog wel bewegingsruimte via jurisprudentie, beleidsinterpretatie en keuzes in de uitvoering.

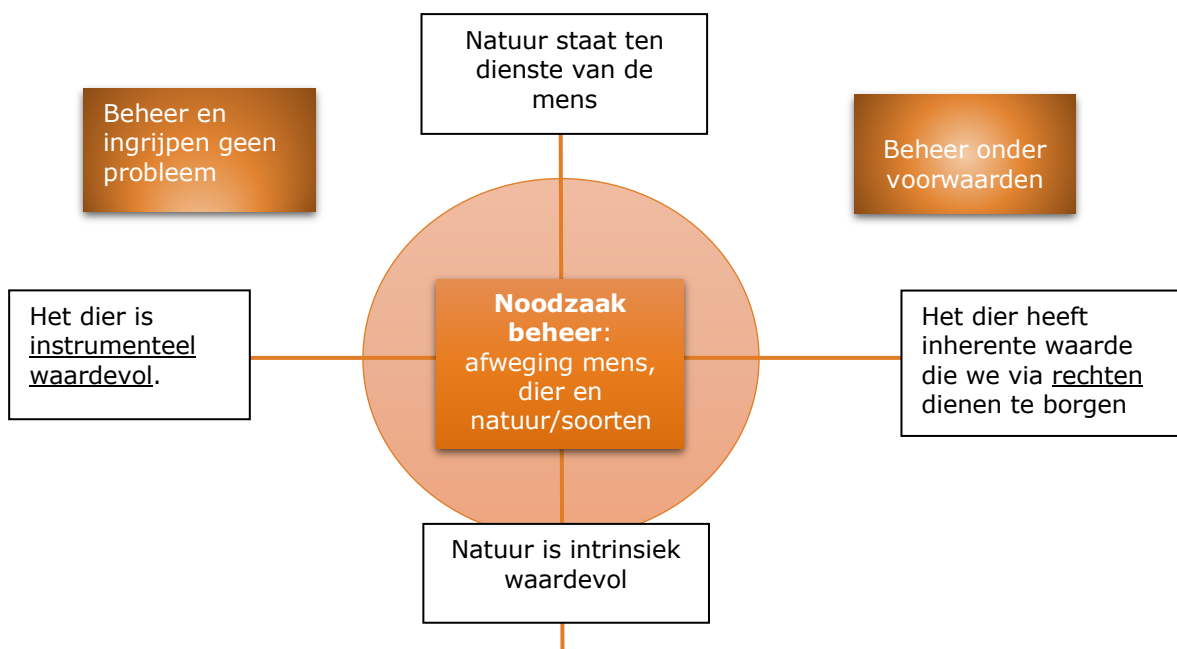
De Omgevingswet kent een zorgplicht voor in het wild levende dieren, zoals ganzen. Dit betreft specifiek het voorkomen van onnodig lijden en een verbod op dierenmishandeling. Dat is een erkenning van de intrinsieke waarde van het dier. In de praktijk wordt een en ander vertaald in maatwerkregels en in maatregelen voor dierenwelzijn.

In het wild levende ganzen zijn beschermd bij wet (zie hoofdstuk 3) en inbreuk daarop (verstoren of doden of nestbeheer) mag plaatsvinden op basis van specifieke belangen, zoals landbouwschade, natuurschade of vliegveiligheid en alleen met een vergunning onder de omgevingswet die goed onderbouwd is. Aangezien de bescherming van ganzen het vertrekpunt is, kan nooit alle schade worden voorkomen: er zullen altijd ganzen zijn. Maatschappelijk gezien kan het doden van een groot aantal ganzen toch noodzakelijk geacht worden om landbouwschade of natuurschade te beperken of vliegveiligheid te bevorderen. Dan weegt de maatschappelijke schade of het maatschappelijke risico zwaarder dan het belang van de individuele ganzen die worden verstoord of gedood.

2.5 De noodzaak voor een bredere blik

Het debat over ganzenbeheer is een onderwerp dat sterk gekleurd wordt door tegengestelde belangen en visies. Hierbij is bewustwording van de eigen positie (pool of stille midden) essentieel voor deelname aan het maatschappelijke debat. Degenen die keuzes afwegen bij bevoegd gezag en zoeken naar maatschappelijk draagvlak hebben ook inzicht nodig in de bredere scope aan visies in de samenleving, niet alleen de visie van de polen. Juist het maatschappelijke midden heeft grotendeels geen weet van de ganzenproblematiek, roert zich minder en is daarom veel minder zichtbaar dan de zogenoemde polen in het debat. Voor het draagvlak van maatregelen is het belangrijk om hier rekening mee te houden. Dat stille middel is weergegeven in onderstaande afbeelding en bevindt zich in de cirkel.

Een brede maatschappelijke afweging start bij het maken van keuzes die men kan verantwoorden. Dat betekent: is er een antwoord op vragen over wat je doet en waarom je zo handelt? Een neutrale of waardevrije visie op het beheer van ganzen bestaat niet. Ook de bestaande wetgeving maakt keuzes op het terrein van de bescherming van mens, diersoorten, individuele ganzen en natuur. Het wettelijke kader biedt nog een zekere ruimte voor beleidsinterpretatie en specifieke keuzes bij de invulling van het beheer in het veld. Ook daarbij zal – binnen de grenzen van de wet – een eigen positiebepaling nodig zijn bij bevoegd gezag. Die ruimte is beperkt maar daarom niet minder belangrijk omdat het beheer van ganzen niet enkel een discussie is voor mensen met een sterke of uitgesproken visie. De noodzaak voor een plan dat de basis biedt voor een verantwoord beheer van ganzen start met oog voor het maatschappelijke midden. In het midden van de wereldbeelden, van hoe je aankijkt tegen de waarde van dier(soort)en en de natuur. Het gaat niet alleen om de uitersten, maar om afweging van alle visies.

Figuur: schematische weergave van wereldbeelden of visies die leiden tot verschillen in keuzes in het omgaan met schade en natuurbeheer, waaronder ganzenbeheer. Zie voor toelichting de tekst van hoofdstuk 2 uit Ganzenplan

Literatuur

Berenschot, Evaluatie van de Wet Dieren. Eindrapport. [Rapport Evaluatie van de Wet Dieren.indd \(overheid.nl\)](#)

Brandsma, B. (2016). *Polarisatie. Inzicht in de dynamiek van wij-zij denken*. Uitgever: Inside Polarisation VOF.

Buijs, A., & Langers, F. (2014). Publieke visies op het beheer van wilde dieren; Resultaten van een enquête naar de visies van leden en niet-leden op het beheer van wilde dieren. In *Alterra-rapport 2502*.

Kockelkoren, P.J.H (1993) 'Van een plantaardig naar een plant-waardig bestaan'. Ethische aspecten van biotechnologie bij planten, Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, 163799 (wur.nl)

Meijboom, F.L.B., van Gerwen, M.A.A.M. (2022). *Intrinsiek belangrijk. Een stappenplan voor de belangenafweging rond de intrinsieke waarde van het dier*. Rapport in opdracht van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Utrecht: Centre for Sustainable Animal Stewardship..

Meijboom, F.L.B. (2017). *Ethics and the changing attitudes towards animals and their welfare, Chapter 2*, In: Ohl, F., R. Putman and members of DWM Utrecht. 2017. *The Biology and Management of Animal Welfare*. Dunbeath: Whittles Publishing

Regan, T. (2013). 'The Case for Animal Rights'. In *Ethics, Humans and Other Animals* (pp. 179-188). Routledge.

Schouten, M. (2013). 'Van wie is de natuur nu eigenlijk?' SIGMA Nummer 6, december 2013

Raad voor Dieraangelegenheden. (2012). *Richtsnoer Ganzendoden*. Rapport RDA.

Raad voor Dieraangelegenheden. (2022). *Doden van dieren aan het licht. Verschuivende visies veranderende discussies*. Rapport RDA, 76.

Raad voor Dieraangelegenheden. (2022). *De Staat van het Dier*. Rapportage 1-meting, Kantar Public in opdracht van de Raad voor Dierenaangelegenheden, December 2022, [Resultaten publieksonderzoek Staat van het Dier 2022 | Publicatie | Raad voor Dierenaangelegenheden \(rda.nl\)](#)

Schukken, Y.H., van Trijp, J.C.M., van Alphen, J.J.M. and Hopster, H. (eds.) (2019). *Staat van het Dier*. Den Haag: Raad voor Dierenaangelegenheden.